

Specifični komentari na Prostorni plan posebne namjene za Nacionalni park Skadarsko jezero

Opšti utisak poglavlja o pticama Skadarskog jezera jeste nedostatak elemenata koji bi ovaj dokument opredjelili za dokument od nacionalnog značaja koji konsultuje struku.

Poglavlje počinje naslovom: „Pregled značajnih vrsta ptica i njihova staništa na Skadarskom jezeru sa prijedlogom zonacije“ nakon čega kreću podnaslovi „Značaj Skadarskog jezera za ornitofaunu“, koji daje kratki opis značaja i na kraju „Pregled ptica Skadarskog jezera“, koji dosta obećavajuće opredjeljuje udio najčešćih taksonomskih grupa koje se tu pojavljuju. Ovakva struktura ne bi bila problematična da naslov i podnaslovi imaju vezu sa sadržajem koji ide nakon toga.

Naime, nakon gotovo manje od stranice opisa jedne od najbitnijih, najbolje istraženih i najindikativnijih grupa, koje bi svaki ozbiljniji čitalac protumačio kao kratki uvod u temu ptica na Skadarskom jezeru, nema više ništa osim dvije tabele na kraju dokumenta. Autor izostavlja pregled značajnih vrsta, njihova staništa, prijedloge zonacije iako ih je najavio u podnaslovima!

Pažljivi čitalac bi pomislio da će pomenuto poglavlje „Pregled značajnih vrsta ptica i njihova staništa na Skadarskom jezeru sa prijedlogom zonacije“ da se možda odrazi u nekoj posebnoj tabeli, odnosno, što se tiče „prijedloga zonacije“ u nekom u GIS-u obrađenom grafičkom prikazu. Međutim, ovakvo rješenje izostaje te na kraju dokumenta čitalac može da zatekne samo dvije tabele od kojih prva **Tabela 6: Lista ptica Skadarskog jezera sa statusom ugroženosti i zaštite prema međunarodnim konvencijama** daje spisak vrsta ptica registrovanih na Skadarskom jezeru sa statusima zaštite prema međunarodnim konvencijama, direktivama, AEWA, BirdLife i IUCN klasifikacijama. Ovaj dio ne želimo komentarisati iako i u njemu ima dubioznih tvrdnji i zaslužio bi valjan kritički osvrt, makar zbog izostanka citiranja relevantnih izvora podataka.

Kao ključni dio dokumenta za potrebe zaštite Skadarskog jezera na osnovu ptica, pored gore opisanog šturog i nespretnog uvoda za ekspertsku analizu preostaje samo posljednja tabela, **Tabela 7: Ptice Skadarskog jezera sa karakterističnim habitatima i faktorima rizika**. Ova tabela sastoji se od 5 kolona, od kojih prva označava vrstu ptice i ta je jedina koliko toliko ispravna. Najspornija je druga kolona gdje autor predstavlja **procjene brojnosti svake od spomenutih vrsta**. Treća kolona je „Karakter prisustva vrste“ a sačinjava se iz tri kategorije: Gnijezdi, Ne gnijezdi i Zimuje. Ovu kolonu, koja se inače označava kao „Status prisustva vrste“ je iz nepoznatog razloga *osakaćena* iz standardnih 5 do 10 na samo tri kategorije, a posebno zbunjuje kategorija „Ne gnijezdi“, koja se obično „razbija“ najmanje na zimovanje, migraciju i slučajno pojavljivanje.

Umjesto toga pored „Ne gnijezdi“ postoji i kategorija „Zimuje“, koja se takođe odnosi na negnijezđenje!? Ta kolona je bitna kasnije kod populacijskih procjena jer je potpuno nejasno što znače recimo populacijske procjene za „negnijezdeće“ vrste poput npr. *Anthus spp.* Za sve četiri vrste trepteljki, koje se na Skadarskom jezeru ne gnijezde (A.

spinoletta, *A. pratensis*, *A. trivialis* i *A. cervinus*) je dat status „Ne gnijezdi“, dok su populacijske vrijednosti za sve četiri vrste u jako sličnom rangu populacije od nekoliko desetina jedinki. Pretpostavljamo da autor razmišlja kako te vrste tu ne zimuju, jer bi im u suprotnom slučaju vjerovatno odredio status „Zimuju“. Onda možemo da pretpostavimo da se te vrste na Skadarskom jezeru pojavljuju tokom migracije.

Tu nas onda potpuno zbune **procjene populacija** jer malo upućeniji eksperti znaju da tokom migracije možemo očekivati različite brojnosti. Sve je naravno prepušteno našem tumačenju, na volju imamo samo dvije kolone (ne postoje ni uputstva za tumačenje tabele, što je takođe jako neobično), ali pretpostavimo da autor *nagađa* da se tokom migracije preko jezera seli nekoliko desetina jedinki te četiri vrste trepteljki. Sasvim je izvjesno da biolog koji poznaje brojnost, savremene trendove i migratorne puteve ptica na prostoru Crne Gore, ne može da se načudi kako su se populacije te četiri vrste našle na istom nivou populacijskih vrijednosti. *A.cervinus* je u Crnoj Gori, kao i u većem dijelu Zapadnog Balkana, malobrojna i rijetka vrsta. Uz malo popustljivosti i blagosti mogli bi se složiti da pomoću nekakvih ekstrapolacija možemo da dođemo do populacijske procjene koja je predložena: 15-30 jedinki. U tom smislu i poređenja radi možemo da tumačimo da je autor mislio na ukupni broj jedinki koje prelete područje Skadarskog jezera u jednoj sezoni (*seasonal populational turnover*).

Ako istu metodologiju (treba istaknuti da nigdje u dokumentu nije opisana metodologija, kojom se došlo do procjena populacija, što je trebalo da bude ključni i jako dobro elaborirani dio ovakvog zadatka) primjenimo na ostale vrste trepteljki, stvari postaju bizarne. Međutim, iako je u 2015. godini uvrštena na IUCN crvenu listu ugroženih taksona, brojnost *A.pratensis* je na prostorima Zapadnog Balkana u poređenju sa prvom vrstom 1000:1. Kad idemo dalje, *A.spinoletta* je najmanje 10x brojnija od *A.pratensis*, dok *seasonal turnover* vrste *A.trivialis* na Skadarskom jezeru najvjerovatnije predstavlja između nekoliko 100.000 do nekoliko miliona jedinki.

Zaključak je da autor daje procjenu od 10 jedinki za ukupno sve 4 vrste trepteljki od kojih jedna ima i do nekoliko miliona u preletu?!

Većina migracije tih vrsta se odvija tokom noći i procjena njihove brojnosti je za sad zadatak koji u metodološkom i smislu angažmana prevazilazi i najjače ornitološke nacije na svijetu. U tom smislu naravno ne možemo da zamjerimo autoru da nije mogao da dobro odredi populacije četiri vrste trepteljki i stoga mu ne bi zamjerali ni da je umjesto kvantitativne procjene koristio klasične, pojednostavljene kategorije – jako brojna, brojna, malobrojna, iznimni gost ili sl. Međutim itekako zamjeramo potpuno zbunjivanje površnim kvantitativnim prikazom (pristupom). Autor ne daje nikakvo objašnjenje za brojke, ne prezentuje nikakvu metodologiju pomoću koje je došao do njih i čak i standardno šture kategorije statusa pojavljivanja vrsta je skratio na tri odnosno dvije kategorije. ***Na žalost ovakve zbunjujuće i pogrešne informacije se ne svode samo na trepteljke nego na ukupno skoro polovinu svih vrsta u tabeli kod kojih je sporna ili procjena populacije, status vrste ili oboje!!!***

Jako je slična stvar i sa preostale dvije kolone – Značajni habitati i Faktori ugrožavanja populacije. Ne treba spominjati da nedostaju kako objašnjenje, tako i metodologija. Bez ulaženja u slične mučne detaljnije analize (ali uz želju autora ili kritičke stručne ili šire javnosti je ta opcija svakako otvorena) i tu primjećujemo da se u slučaju kolone „Značajni habitati“ radi čak samo o dvije generalne kategorije staništa, koje je autor prepoznao na jezeru: „Vodoplavne šume i livade“ te „Močvarna vegetacija“. U tom smislu nas ne čudi da autor poslije poglavlja o zonaciji nije elaborirao taj dio jer bi se njegovom interpretacijom sva zonacija staništa na Skadarskom jezeru svela na svega dva tipa!

Autoru predlažemo da u interesu svog stručnog usavršavanja uzme u ruke zbornik radova koju su napisali njegovi bliski saradnici: „Denac, D., Schneider-Jacoby, M. & Stumberger, B. (eds.) (2010): *Adriatic Flyway - Closing the gap in bird conservation. Euronatur, Radolfzell*“ gdje može da dođe do inspiracije o drugim tipovima staništa koje je mogao da uključi u tabelu. Tako ne bi došlo do situacije gdje recimo vrste kamenjara poput *Monticola solitarius*, *Aquila fasciata* ili *Alectoris graeca*, stepskih i polupustinjskih vrsta poput *Galerida cristata*, *Calandrella brachydactyla* i *Burchinus oediconemus* svrstavamo u isto stanište sa vrstama plavnih livada kao što je *Crex crex* ili vrstama aluvialnih šuma poput *Accipiter brevipes* ili *Luscinia megarhynchos*... Kao i što je slučaj sa sada već famoznim trepteljka to su samo neki od bizarnih primjera.

Na žalost kao i za kolonu „Značajni habitati“, sasvim je ista priča i za kolonu „Faktori ugrožavanja populacije“. Dvije do tri kategorije (postoje određena preklapanja, pa nije sasvim jasno koliko je u stvari kategorija u pitanju, a naravno ne postoji ni objašnjenje) u suštini ne govore baš puno o specifičnim problemima za određene vrste ptica na Skadarskom jezeru i daju samo jako uopštenu informaciju o nekoliko glavnih problema, što se moglo reći i bez te kolone u tabeli, u jednoj rečenici dok je ova kolona svakako mogla uz malo truda da služi svrsi prostorno planskog dokumenta.

Svi ti propusti koje smo naveli suštinski ukazuju samo na jedno – da autor ne želi da prizna nivo svog (ne)znanja i ne želi da u bitne stručne procese (izbor metodologije, određivanje populacijskih vrijednosti) uključi relevantne eksperte. Napominjemo da izbor metodologije i procjena populacija mogu da imaju itekako velike implikacije ne samo na nauku (jer to nije prvenstvena namjera niti svrha ovog dokumenta) već prije svega na evaluaciju značaja Skadarskog jezera za ptice, te samim tim i na režim prostornog planiranja tim jedinstvenim ekosistemom.

Postavlja se pitanje kako planirati korišćenje prostora ovog područja od izuzetnog značaja, kad su određene populacije vrsta ptica bitnih za zaštitu, pogrešno procijenjene i za faktor 1000 ili više? Autor u svojim čudnim procjenama ne navodi o kakvoj se metodologiji radi pa su stoga čudne procjene za određene vrste: 2500-3000? parova za *Aegithalos caudatus* (red u dokumentu fali pa nije jasno koji je maksimum procjene), 400-500 parova *Athene noctua*, 50-80 gnjezdećih (parova, jedinki??) *Anas acuta*, 15-20 parova *Burchinus oediconemus* itd. Ovakvih grešaka ima, kao što smo već naglasili, za gotovo polovinu od 280 navedenih vrsta.

U svom radu autor je mogao koristiti sljedeću metodologiju:

- **Best expert opinion** (glavni problem je što nije konsultovao dovoljan broj drugih eksperata da izbjegne evidentno pogrešne procjene)
- **Ekstrapolacija na osnovu uzorkovanja** (nije jasno jesu li od strane autora urađeni ili uzeti u obzir bilo kakvi cenzusi rijetkih ili čestih vrsta ptica, kakva je metodologija korišćena i kako je autor došao do procjena preko ekstrapolacije dobijenih relevantnih gustoća populacija pojedinih vrsta ptica)
- **Potpuni cenzusi** (izuzev brojanja kudravog pelikana i donekle nekoliko drugih vrsta – bjelobrada čigra, mali i veliki kormoran - nije poznato da je autor ili neko drugi izveo totalno brojanje određenih vrsta na Skadarskom jezeru)
- **Druge manje uobičajene metode** – brojanje radarom, analiza putanja ptica opremljenih data loggerima, prstenovanje itd.

Literatura: Od korišćene literature u referencama na kraju dokumenta možemo naći samo uopštenu ili zastarjelu literaturu, koja izuzev grubog uvoda i eventualnih određivanja referentnih populacijskih vrijednosti za nekoliko vrsta nije relevantna i korisna za potrebe ovakvog dokumenta. Takođe nedostaju neki ključni izvori, poput gore pomenutog zbornika Adriatic Flyway koji nude produbljenu analizu određenih jako relevantnih tema – npr. tipova staništa i prijedloga zonacije i trebali bi svakako (ne nužno u dijelu koji se bavi pticama) da budu ključni dio ovog dokumenta.

Zbog svega gore navedenog, CZIP upozorava autora, obrađivača ali i naručioca posla dakle resorno ministarstvo, **da ovako površne, neozbiljne i isključujuće analize poput one u poglavlju koji se bavi „stanjem ornitofaune“ i za koju CZIP ima kredibilitet da je stručno evaluira, mogu da štetno utiču na prostorno planiranje, a samim tim i upravljanje sa jednim od najvrjednijih područja biodiverziteta, ne samo u Crnoj Gori već i u čitavom regionu pa i na globalnom nivou.**

Prilog – tipovi staništa (Slika 1; Schwarz, U. (2010): Habitat mapping of the Livanjsko polje (BA), the Neretva Delta (HR, BA) and Lake Skadar-Shkoder (ME, AL)) i zonacija na međunarodnih smjernica (Slika 2; Schneider-Jacoby, M., Stumberger, B., Schwarz, U. (2010): Zonation concept for the Lake Skadar-Shkoder and the Bojana-Buna delta), oboje iz Denac, D., Schneider-Jacoby, M. & Stumberger, B. (eds.) (2010): Adriatic Flyway - Closing the gap in bird conservation. Euronatur, Radolfzell.

Slika 1

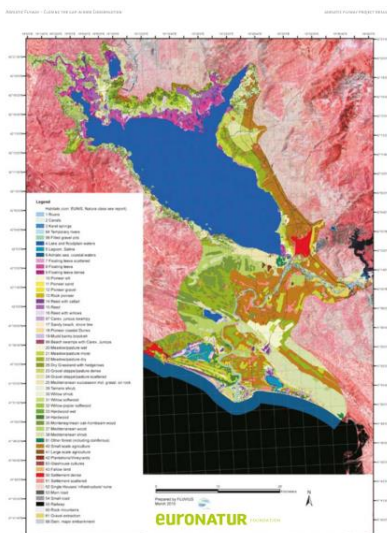

Figure 5: Skadar Lake, Bojana-Buna and Dzin-Tives habitat mapping

Slika 2

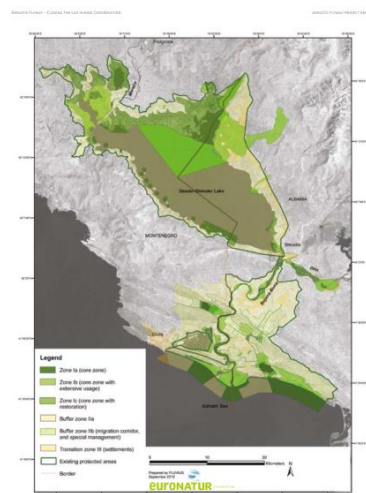

Figure 7: Map of the Danube-Cris Lake Shkoder and the Buna River, proclaimed in 2016 in Albania. The zonation concept has already been drafted for the Bojana-Buna Delta, which considers the Lake Shkoder. Shkoder needs some clarification to preserve the great natural assets and to develop sustainable tourism.